

HVĚZDIČKY: JOSEF

OTÁZKY A ODPOVĚDI

1. Kdo byl kněz Josef Toufar?

Josef Toufar (1902–1950), původem z Vysočiny, se k povolání duchovního dostával velice obtížně. Hned po skončení obecné školy totiž musel pomáhat svému otci v hospodářství a hostinci a znovu začal studovat až po smrti svého otce. **V šestadvaceti letech tak nastoupil na střední školu**, kde bylo všem jeho spolužákům jedenáct či dvanáct let. Od studia ho to ale neodradilo a po maturitě v roce 1935 začal studovat v hradeckém kněžském semináři. **A po úspěšném absolvování byl v létě 1940 konečně vysvěcen na kněze**. Několik let působil ve farnosti Zahrádka, odkud byl po únorovém převratu v roce 1948 na nátlak komunistických úřadů přeložen do **Číhoště nedaleko Ledče nad Sázavou**. Podle svědectví těch, kteří se s ním osobně setkali, byl výraznou a srdečnou osobností, měl mnoho přátel a řadě lidí ochotně pomáhal.

2. Co to byl číhošťský zázrak?

Na třetí adventní neděli, 11. prosince 1949, ve chvíli, kdy Josef Toufar na kazatelně dokončoval homilii, se třikrát zleva doprava **pohnul dřevěný křížek na oltáři a zůstal zvláštním způsobem zkroucen a vychýlen**. Sám Toufar to vůbec nezaregistroval, ale všimlo si toho několik účastníků bohoslužby, kteří seděli na různých místech v kostele. Nikdo o tom ale knězi neřekl, a o pohybu křížku se tak Toufar dozvěděl až druhý den. Nejdříve tomu nepřikládal velkou váhu, ale postupně se k němu začala dostávat další jednotlivá svědectví, a začal se tím proto vážněji zabývat.

Nicméně jak to bylo se zázrakem doopravdy, se dodnes neví. Komunistické orgány rozšířily zprávu, že sám farář – přestože v technických záležitostech velice nepraktický – zkonstruoval zařízení, jehož pomocí pak pohyboval křížkem. **Úřady poté začaly celou událost vykládat jako spiknutí, do něhož byli zapleteni i pracovníci vatikánské nunciatury v Praze**. Na druhou stranu se dlouhá léta také tradovalo, že akce byla provokací Státní bezpečnosti. To ale také nebylo nikdy prokázáno. Okolnosti zázraku nejsou dodnes objasněny a spisovatel Miloš Doležal, který se tématu dlouhodobě věnuje, je toho názoru, že pohyb křížku je stoprocentně nevysvětlitelný a tajemný.

3. Jak se šířila zpráva o zázraku?

Zvěsti o číhošťském zázraku se šířily nejdříve **mezi lidmi na Vysočině** a postupně do Číhoště začali přijíždět i **poutníci z dalších míst v Čechách**. Začátkem ledna 1950 do Číhoště dorazil i **jeden z vysokých pracovníků Státní bezpečnosti z Jihlavy**, který o událostech kolem pohybu křížku podal obsírnou zprávu svým nadřízeným. V reakci na to se začaly případem zázraku zabývat **bezpečnostní a stranické orgány v celostátním měřítku** a nejvyšší vedení KSČ rozhodlo, že s Toufarem proběhne velký veřejný proces. Ten měl ukázat, že v církvi jsou lháři a podvodníci, kteří jen matou lidi a odvádějí je od budování socialismu.

4. Jak probíhalo zatčení a výslechy faráře Toufara?

Jak uvádí již zmíněný Miloš Doležal, **nešlo ani tak o zatčení, jako spíše o únos**. Večer 28. ledna roku 1950 byl Josef Toufar vylákán před faru, kde ho popadli příslušníci StB, hodili do vozu a odvezli do Valdic. StB neměla žádné konkrétní důkazy o trestné činnosti a ani nikdo z policistů nejednal s prokurátorem (tedy dnešním státním zástupcem), tudíž **Toufarovo zatčení bylo protizákonné**. To ale bylo v 50. letech běžnou praxí využívanou proti názorovým a politickým oponentům. Vyšetřovatelé se pak Toufara neustále vyptávali na to, jak sestrojil systém, kterým pohyboval křížkem a Toufar neustále tvrdil, že on nic

nepřipravil a neudělal. **Byl proto brutálně mlácen a mučen.** Několik dní po sobě byl například po celém těle a zvláště na nohách bit gumovým obuškem, takže nemohl vůbec chodit. Během zpáteční cesty z natáčení propagandistického filmu se jeho zdravotní stav prudce zhoršil a byl převezen do sanatoria v Legerově ulici, kde byl okamžitě **operován**. Přesto 25. února 1950 **umírá na zánět pobřišnice, který způsobil žaludeční vřed.** Komunistické orgány pak tvrdily, že Toufar se k zinscenování zázraku doznal. Nicméně je sporné, zdali toto doznání Toufar skutečně odsouhlasil, nebo bylo sepsáno dodatečně. První informace o způsobu trýznění faráře Toufara se na veřejnost dostala až během roku 1968, a to díky novináři Lidové demokracie Jiřímu Brabencovi.

5. Proč z tohoto případu udělal komunistický režim tak velkou akci? Jaký byl vztah komunistického režimu a církvi?

Komunistický režim se obával ideového vlivu **katolické církve, která tvořila protiváhu vůči ateistickému komunismu.** Vadilo i to, že katolicismus měl své přirozené centrum ve Vatikánu, tedy mimo území Československa. Komunisté sice nejdříve prohlašovali, že mají zájem na zachování dobrých vztahů a chtěli o novém uspořádání vztahu církve a státu vyjednávat, nicméně po krátké době se ukázalo, že vážný zájem na udržení kooperace neměli a spíše se připravovali na to, aby všechny církve ovládli. **Na podzim roku 1949 parlament přijal takzvané církevní zákony, jejichž součástí bylo i zabavení veškerého církevního vlastnictví,** a tím pádem i ekonomická závislost na státu. Také byl zřízen Státní úřad pro věci církevní, který měl řídit všechny náboženské a církevní záležitosti, a především udělovat povolení kněžím k vykonávání duchovní činnosti ve farnostech.

6. Jaké byly okolnosti vzniku propagandistického snímku Běda tomu, skrze něhož přichází pohoršení?

Film vznikl v roce 1950 pod vedením režiséra Přemysla Freimana (1921–1984), jehož dokumentární tvorba byla výrazně ovlivněna stalinistickou politikou. Samotné natáčení s Josefem Toufarem se uskutečnilo 23. února v noci, a jedná se tak o poslední záběry Josefa Toufara, protože dva dny nato umírá. V kostele bylo s Toufarem na dvacet příslušníků StB a jeden z nich později vypověděl, že kněz nebyl schopný sám ani vylézt na kazatelnu. **Film se promítal ve většině tehdejších kin jako součást programu a uskutečnila se také speciální představení.** Ta sloužila k tomu, aby byla církev veřejnosti prezentována jako instituce, která manipuluje věřícími a šíří nepravdivé informace. Film tak měl do jisté míry nahradit nerealizovaný proces s Toufarem. Vzhledem k tomu, jaké manipulativní prostředky využívá, je **považován za učebnici komunistické propagandy.**

7. Jaké byly reakce diváků na film?

Film obsahoval některé nesrovnalosti, a **působil tak na mnoho lidí nedůvěryhodně.** Jednou z nich byly například květiny umístěné na oltáři, které měly údajně skrýt mechanismus pohybující s křížkem. Nicméně v adventní době, v níž se zázrak odehrál, se žádné květiny na oltář nedávají. **Film byl proto záhy z kin stažen a zničen.** Tajně však byly pořízeny tři kopie, které se zachovaly až do současnosti.

8. Jaké byly další metody komunistické proticírkevní propagandy? / Co režim využíval v proticírkevní propagandě?

V proticírkevní propagandě byly využívány zejména přežívající stereotypy z dřívější doby a reminiscence na negativní roli katolické církve, například v době **husitského hnutí** nebo během katolické **protireformace po bitvě na Bílé hoře.** Církev byla mimoto vykreslována jako **nemoderní, zkostnatělá, protinárodní a chamtivá instituce, která nemyslí na sociálně slabší.** Jako protiklad církve se po nástupu komunismu do popředí dostává především husitská tradice, která byla účelově vykládána jako počátek sociálního a revolučního hnutí. Mnohé z těchto desinterpretací, které propaganda kolem katolické církve šířila, zůstaly ve veřejném povědomí zachované i po roce 1989.

9. Vznikaly v 50. letech podobné propagandistické snímky namířené vůči jiným konkrétním osobám nebo skupinám?

Další skupinou, kterou se komunistická propaganda snažila vylicit v co nejčernějších barvách, byli **sedláci a obecně venkovský způsob života**, který neodpovídal třídnímu pojetí společnosti. Zvláště v 50. letech tak vznikaly dokumentární filmy, jejichž cílem bylo zvýšit **tlak na kolektivizaci zemědělství a donutit soukromé rolníky ke vstupu do zemědělských družstev**. V těchto filmech byli velcí sedláci líčeni jako nepřátelé a záškodníci, kteří záměrně poškozují hospodářství. Ostatně to, že katolická církev a velcí sedláci patřili k hlavním oponentům režimu, se projevilo i v případě vraždy tří funkcionářů KSČ a MNV v Babicích u Třebíče v létě 1951. V této kauze ukázala komunistická propaganda na církevní kruhy a velké rolníky jako na iniciátory tohoto zločinu. Důvodem bylo především to, že v této oblasti bylo pro komunisty velmi obtížné zakládat JZD, a proto chtěli zdejší obyvatelstvo zastrašit tvrdými rozsudky proti skutečným i domnělým pachatelům babické vraždy.

10. Byli nějak potrestáni Toufarovi vyšetřovatelé?

Až po roce 1989 se široká veřejnost dozvěděla více informací o Josefu Toufarovi i celém případě. Byly natočeny filmy, vyšla celá řada článků a knih a také se více hovořilo o roli **vyšetřovatele StB Ladislava Máchy**, který měl spoluzodpovědnost za Toufarovo mučení. Mácha byl totiž už v roce 1963 pro používání nezákonných metod při výsleších propuštěn z ministerstva vnitra a v roce 1968, tedy v době, kdy se alespoň částečně otevřela diskuse o komunistické brutalitě během perzekucí v 50. letech, vzat do vyšetřovací vazby kvůli podezření ze spáchání trestného činu vraždy a ze zneužití pravomocí veřejného činitele. Příbramský soud mu ale **vinu v případě vraždy neprokázal** a zneužití pravomocí již bylo v té době promlčeno. V 90. letech pak poslal soud Máchu do vězení na pět let nepodmíněně za těžké ublížení na zdraví a v roce 1999 byl odsouzen na dva roky nepodmíněně. Trest nastoupil o tři roky později a po roce byl podmíněčně propuštěn.

11. Co se stalo s ostatky Josefa Toufara?

Toufarovy ostatky byly pod cizím jménem pohřbeny, stejně jako tělesné pozůstatky mnoha jiných politických vězňů, v hromadném hrobě v Praze-Žitově. Nicméně díky tomu, že z knihy, kde byly zaznamenávány pohřby politických vězňů, se podařilo zachovat kopii stránky s údaji o Toufarově pohřbu, byly **Toufarovy ostatky přesně lokalizovány a v listopadu 2014 vyvdženy**. Ostatky byly následně odborně prozkoumány a expertíza potvrdila, že se skutečně jedná o kněze Toufara. V červenci 2015 byly Toufarovy **pozůstatky uloženy v hrobce číhoštského kostela**. V roce 2013 také zahájila katolická církev proces Toufara blahořečení.

Odpovědi vypracoval:

Jaroslav Šebek, Historický ústav Akademie věd České republiky, vědecký pracovník Oddělení dějin 20. století

Odkazy:

Web věnovaný osobě Josefa Toufara

www.joseftoufar.cz

Doporučená literatura:

BALÍK, S.; HANUŠ, J.: *Katolická církev v Československu 1945–1989*. CDK, Brno 2007.

DOLEŽAL, M.: *Jako bychom dnes zemřít měli: Drama života, kněžství a mučednické smrti číhoštského faráře P. Josefa Toufara*. Nová tiskárna Pelhřimov, Pelhřimov 2012.

DOLEŽAL, M.: *Krok do tmavé noci. Nezávislý podmelechovský spolek*, 2016.

KOURA, Petr et al.: Diktatura versus naděje: pronásledování římskokatolické církve v Československu v letech 1948–1989. Ústav pro studium totalitních režimů, Praha 2014.

SYNEK, J.: Svobodni v nesvobodě. Náboženský život ve věznicích v období komunistického režimu. Vyšehrad, Praha 2013.

VLČEK, V.: Kříž jsem hlásal, kříž jsem snášel. Rozhovory s kněžími a řeholníky pronásledovanými za komunismu v letech 1948–1989. Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 2006.